

A BIRODALOM PEREMÉN az eraviscusok

Torbágyi Melinda

15

Az európai barbár népek zömmel görög vagy római minták nyomán kezdtek el pénzt verni. Eleinte még az eredetiekhez nagyon közel álló utánzatokat készítettek, majd egyre jobban eltértek a mintáktól. A klasszikus éremképeket meglehetősen hamar a saját stílusuk és értelmezésük alapján a maguk képére formálták; s ezeket olykor már saját feliratokkal látták el. Az egyik legkésőbbi ilyen, úgynevezett barbár pénzverés a kelták egyik törzséhez, az eraviscusokhoz köthető.

Kelta és más helyi népek Pannonia területén a Kr. e. 1. században
(Mócsy András térképe nyomán)

A birodalom peremén – az eraviscusok

16

Valamikor a keresztény időszámításunk hajnalán a Dunántúl északkeleti részén, a mai Budán és tágabb környékén az eraviscusok éltek. Nevüket és lakhelyüket a római történészek örökítették meg, de ittlétükről árulkodnak a már a római uralom időszakában állított feliratos emlékeik – sírkövek, oltárok – is. S az általuk kibocsátott pénzekre is rávésték a törzs nevét. Ez pedig egyébként nem volt gyakori a kelta népek körében, a Kárpát-medence területén pedig ők voltak az egyedüliek, akik így jártak el.

Az, hogy honnan és mikor érkeztek ide, homályba vész. Annyi bizonyos, hogy a már egyértelműen hozzájuk köthető régészeti emlékműanyag a Kr. e. 1. század közepe táján jelent meg a Dunántúlon. Elsősorban telepeiket ismerjük, köztük a Gellért-hegyen egykoron állt oppidumot (városias jellegű erődített település). A hegyen végzett sok-sok újkori építkezés miatt sajnos csak néhány apró nyoma őrződött meg az egykori erődített telepnek, amelyet lakói a római előrenyomulás időszakában békés körülmények között hagytak el (és ahonnan az eraviscusok végül különböző kisebb településekre költöztek). A Kr. u. 1. század első évtizedeiben a római jelenlétnek a Dunántúlon még alig van nyoma, noha Augustus (ur.

RAVIS feliratos eraviscus dénár

Kr. e. 27 – Kr. u. 14) császár politikai végrendeletében, a *Res gestae divi Augusti*ban azt írta, hogy Illyricum tartomány [zömmel a mai Horvátország és Szlovénia területét magába foglaló római provincia – a szerk.] határait a Dunáig terjesztette ki. A kutatás pedig ma már úgy gondolja, hogy ez a teljes magyarországi Duna szakaszt jelentette, függetlenül attól, hogy a rómaiakkal békében élő eraviscusok földjén csak a Pannonia provinciát megszerző uralkodó, Claudius (41–54) alatt bizonyítható a római katonaság állandó jelenléte.

Az eraviscusokról a római történészi Tacitus azt írta, hogy a Duna túlsó partjáról költöztek ismert lakhelyükre egy osus nevű törzs szomszédságából. Sajnos az sem teljesen egyértelmű, hogy ők, mármint az osusok pontosan hol is laktak. Ezért az eraviscusok esetében éppúgy szóba jöhet egy észak–déli irányú, mint ahogyan egy keletnyugati vándorlás is: az eraviscusok tárgyi emlékműve, főként a női viselet alapján – egyesek vélekedése szerint – nyugat felől, a Lajta vidékről érkeztek. A törzs nevének *araviscus* változata alapján pedig az Arrabo (Rába) folyó környéki eredeti lakhely is felvetődött. Annyit azonban állíthatunk, hogy korábban a Dunántúl északi felét is uráló boius törzs fennhatósága alá tartoztak, akiknek központja

Eraviscus sírsztéle Demiuncus és családja számára, Magyar Nemzeti Múzeum

A *Res gestae*, Augustus saját beszámolója tetteiről, legteljesebb szövege egy Ankarában előkerült kőtáblán (*Monumentum Ancyranum*) maradt fenn (wikimedia.org)

L. Papius dénár, Kr. e. 79

L. Papius dénár eraviscus utánzata

Cornelius Lentulus dénár, Kr. e. 76/75

Cornelius Lentulus dénár eraviscus utánzata

C. Postumius dénár, Kr. e. 74

C. Postumius dénár eraviscus utánzata

P. Crepusius dénár, Kr. e. 82

P. Crepusis dénár eraviscus utánzata

egy, a mai Pozsony területén található oppidum volt, amely valamikor a Kr. e. 1. század közepe táján háborús pusztítás áldozatául esett, amit rendszerint a dák előrenyomulással hoznak összefüggésbe.

A boius nagyhatalom megszűntével az alávetett népek aztán már saját nevükön jelentek meg, így az osusok és az eraviscusok is.

Az eraviscusok később, a Dunántúl északkeleti csücskében egyértelműen jó viszonyt ápoltak a rómaiakkal. A történeti források kemény harcokról tudósítanak a Dráva–Száva között élő népekkel, akik nem egykönnyen adták fel függetlenségüket. A Dunántúl területén azonban úgy tűnik, béke honolt. Az eraviscus területen előkerült római érmék, a köztársaság kori dénárok is a jó kapcsolatokról árulkodnak. A római érmék a Kr. e. 1. század utolsó harmadában, bizonyára Siscia (a mai Sziszek, Horvátország) Kr. e. 35. évi római elfoglalása után kezdtek nagyobb mennyiségben megjelenni a Drávától északra. Ezeknek a római pénzeknek/denároknak a mintájára kezdtek el az eraviscusok maguk is pénzérméket veretni kezdetben

A
d á k
törzseket egy
Burebista vagy Boirebisztász (nagyjából Kr. e. 100–40 körül) nevű nagyformátumú uralkodó szervezte egységes állammá, aki aztán nagyarányú terjeszkedésbe kezdett Erdélyből kiindulva mind a Fekete-tenger irányába, ahol az ottani görög városokat adófizetőivé tette, mind a Balkán felé, mind pedig nyugati irányba is, ahol a Tisza északi szakasza mentén a boiusokkal került összeütközésbe. Dél-Szlovákiában számos helyen találkozunk a dákok emlékeivel.

A birodalom peremén – az eraviscusok

18

még teljesen jól felismerhető formában, majd idővel már egészen stilizált éremképpel. A pénzek egy részén öazonosságuk kifejezéséként a törzs nevét is feltüntették RAVIS vagy IRAVISCI formában. Néhány más név – így a DOMISA, DVTEVTI – is szerepel egyes példányokon, ezek személynevek lehetnek, valószínűleg törzsi vezetők.

Arra vonatkozóan, hogy hol lehetett az eraviscusok

pénzverdéje, jelenleg nem rendelkezünk adattal. Ez kezdetben feltehetően a gellérthegyi oppidum területén lehetett, annak felhagyása után viszont úgy tűnik, a pénzverés még tovább folytatódott – még ha kisebb mértékben is – az eraviscus terület peremvidékén, valahol Biatorbágy, Tárnok térségében. Erről a vidékről ismerünk ugyanis néhány erősen stilizált, a római dénároktól már nagyon eltérő karakterű érmét, amelyek a budai leletekből nem ismertek.

Tulajdonképpen egészen meglepő ez a római mintájú pénzverés, hiszen a Kárpát-medencében és Közép-Európa területén a helyi népek még a római előrenyomulás időszakában is görög mintájú éremverést folytattak, bár a római hatás – pl. a latin betűs feliratok formájában – már jelentkezett rajtuk. Éppen a boiusok Kr. e. 1. század közepi éremverése illusztrálja ezt kiválóan, ahol a görög pénzláb szerint 16-17 gramm súlyban vert érméken a nevek latin betűkkel szerepelnek, sőt néhány éremkép is a római dénárokat imitálja.

A kutatás azt feltételezi, hogy Róma valamiféle szövetségi viszonyt létesíthetett az eraviscusokkal Augustus uralkodása idején, és a törzs ennek fejében pénzbeli támogatást is kapott, majd az így kapott római pénzek mintájára kezdett el saját pénzerméket is veretni. Az eraviscus pénzek egyébiránt főként kisebb-nagyobb kincsleletekben kerülnek elő, településekről nem ismerjük őket. Úgy tűnik, ezek a pénzek a törzs belső pénzforgalmában

L. Manlius Torquatus dénár, Kr. e. 113/112

L. Manlius Torquatus dénár eraviscus utánzata

DOMISA feliratos eraviscus dénár

Eraviscus dénár kései változata

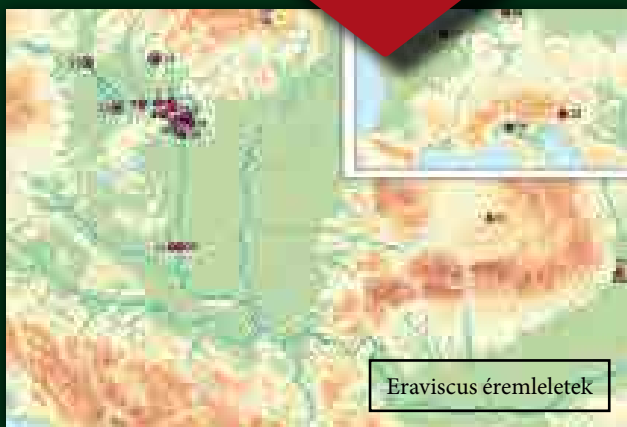

Boius hexdrachma előlapja

Boius hexdrachma hátlapja BIATEC felirattal

A római köztársasági dénárokat (3-4 gramm közötti ezüstpénzek) elsősorban a hátlapi ábrák és a rajtuk szereplő tisztviselőnevek alapján lehet rendszerezni. A római dénárverés Kr. e. 210 táján kezdődött, eleinte kifejezetten a várost jellemző típusokkal (Róma istennő, Dioscurok). A Kr. e. 2. század utolsó harmadától kezdve egyre változatosabb lett az éremverés. A pénzek hátlapján feltüntették a pénzverésért felelős tisztviselők nevét, és az éremképek gyakran azok neves elődeihez köthető eseményekre vagy a család védőistenségére utaltak. Ezeket a római dénárokat többnyire évre pontosan lehet keltezni. Ez ugyanakkor csupán a készítés időpontját jelzi, hiszen a kivert pénzek ezt követően még évtizedeken át, olykor még századokon át is forgalomban/használatban voltak. Polgárháborús időszakokban, amikor a szemben álló csoportok rendszeresen proscibáltatták ellenfeleiket (azaz egyfajta feketelistára írták fel őket) még a kincstárak mélyén rejlő vagyonok is újra forgalomba kerülhettek. A Iulius Caesar halálát (Kr. e. 44) követő évtizedek pedig éppen ilyenek voltak.

nem játszottak szerepet, ellenben a távolsági kereskedelemben használták őket, amire a távolabbi területeken előkerült érmek, mint pl. egy Pó-vidéki éremkincs utalnak. Az sem kizárt, hogy a rómaiakkal szövetségben harcoló eraviscus katonák fizetésére használta a törzs a saját ve-

reteit, pl. a Maroboduus [a germán nyelven beszélő markomannok egyik királya lehetett – a szerk.] ellen tervezett háború (Kr. u. 6) idején. Ezt támasztják alá a Dévényben (Devin) és Győr környékén előkerült eraviscus éremkincsek is. Ilyen egyértelműen római mintájú pénzverésekkel csak Gallia területén találkozhatunk Iulius Caesar hódításai után, melyekről azt feltételezték, hogy a gall segédcsoportok fizetésére szolgáltak. A Dunától északra, noha szórványosan, de számos eraviscus érem fordul elő, sőt még lényegesen könnyebb és erősen stilizált utánzataik is megtalálhatóak a leletanyagban. A közelmúltban Krakkó környékén találtak egy ilyen eraviscus utánzatokból álló kincsleletet. Ismert néhány kiscímletű érem, úgynevezett *quinár* (azaz féldénár) is, részben éremkincsekben, részben pedig az eraviscusok földjén előkerült szórványleletként. Ezek arra utalhatnak, hogy ekkortájt talán már megindult egy folyamat a mindennapi pénzhasználat irányába.

Tény, hogy az eraviscusok meglehetősen jól profitáltak a rómaiakkal való barátságból. Néhány vezetőjük már a Kr. u. 1. század elejére római polgárjogot kapott. A Buda környéki szegényes kis kelta falvakból néhány egészen virágzó településsé nőtte ki magát (pl. Budaörs, Páty). Ezek az 1-2. század fordulójára már kőépületekkel rendelkeztek és gazdag temetőkkel, ahol római mintára faragott sírköveket állítottak és néhány gazdag melléklettel ellátott kocsiszemélyek is a felszínre kerültek.

Az eraviscusok még közel három évszázaddal a római hódítás után is őrizték törzsi öntudatukat, mert a Gellért-hegyen egykor állt Teutanus-szentély oltárait még mindig az eraviscus közösség nevében állították azok a kelták, akik akkor már a római város, Aquincum vezető tisztviselői voltak.

Eraviscus quinarius előlapja

Eraviscus quinarius hátlapi típusai

(Az éremképek a MNM Éremtára archívumából valók.)